

Arapların Tarihi

Dominique Sourdel, Çev. Işık Ergüden

Dost Yayınları, 2023, 129 sayfa, ISBN: 978-975-298-575-9.

Gülseri Begüm OKUDAN*

Araplar, tarih boyunca pek bilinmeyen bir kavim olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir. Her ne kadar İslam dininin etkisiyle diğer kavimlerle etkileşime girseler de Araplar hiçbir zaman tam olarak anlaşılammıştır. Birçok eser Arapça kaleme alınmış olmasına rağmen ve dünya nüfusunda önemli bir kesim İslam dinine mensup olsa da toplumların Araplar hakkında bilgileri oldukça kısıtlıdır.

Ele alınan eser, ön söz yerine bir uyarı ile başlamıştır. Yazar, Arapların tarihini araştırmanın zorluğundan, sınırlı kaynaklardan, tartışmalı ırk tanımlarından bahsetmiştir. Arap dünyasının genişleme süreci; diğer ırklar ile olan ilişkileri; Türkler, İranlılar, Moğollar ve Bizans ile olan ilişkileri ve mücadelelerine yer vermiştir. Eserde İslam öncesi Arapların İranlılar, Romalılar ve çevrelerindeki diğer kavimler tarafından nasıl adlandırıldıkları; Arap coğrafyasının konumu ve özellikleri; dili ve Arapların kökenleri hakkında genel değerlendirmelerde bulunan araştırmacı, Araplardaki ulus kavramına da değinmiştir.

Güney Arabistan devletlerinin Sasani ve Habeşler ile olan ilişkilerine değinen müellif, yönetici sınıflar, dinler ve tanrılar, sosyal sınıflar ve İslamiyet'in ortaya çıkışına kadar Orta Arabistan'daki Pers Satraplığı hakkında kısa bilgiler vermiştir. Orta ve Güney Arabistan'da Kuzey Arabistan'da olduğu gibi bir devletin bulunmamasının sebeplerini açıklayan yazar, bölgeden, çoğunlukla vahalarda yaşayan bedevilerin ikamet ettiği bir bölge olarak söz etmiş ve

---

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Ortaçağ Bilim Dalı, Ankara, gbegumokudan@gmail.com

geleneksel Arap yaşantısının bölgede sürdüğünden söz etmiştir. Kabileler arasında önemli bir yeri bulunan Nebatilere de değinen müellif, Nebatilerin yaşamı, krallıkları, tanrıları ve en önemli şehirleri olan Petra'yı kısaca ele almış, bu dönemde yaşanan Helen-Roma etkisinden de söz etmiştir.

III. yüzyılda Persler ve Roma arasındaki mücadelede Arapların, Suriye Çölü'ne hâkimiyeti ile Sasanilerle olan sınır bağlantısına da değinen müellif, Lahmiler ile Sasanilerin müttefikliklerinden söz ederek, Justinianos'un Roma sınırlarında Perslerin güçlenmesini önlemek için Araplarla yaptığı anlaşmalar ve müttefiklikler üzerinde de durmuştur.

Eser, İslam dininin ortaya çıkışı ve Müslümanlığın devamı için Hz. Muhammed'in 622 yılında Mekke'den ayrılıp Yesrib'e göç etmesi ile başlayan İslami dönemin Araplar açısından önemini de aktarmıştır. Arapların, İslam dininde kedilerine yaptıkları yakıştırmalar ve gerçekler ile Kur'an'ın indirilmesiyle Arapçanın politik ve siyasi gücü üzerinde duran yazar, Arap duygusunun Arap milliyetçiliğine dönüşme süreci hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur.

Müellif, İslam fetihlerinin başlamasıyla başta Sasaniler ve Bizans olmak üzere Türklerin ve Çin Seddi'ne kadar birçok kavmin İslam ile karşılaşması konusuna değinmiştir. Ayrıca Mezopotamya, Persler, Türkistan, Mısır, Kuzey Afrika, İber Yarımadası ve Araplar tarafından fethedilen diğer uluslar hakkında genel değerlendirmelerde bulunmuştur.

Eserde, VII ve VIII. yüzyıllarda dini değiştirilen yerel halklara Araplaştırma politikası uygulayan Arap liderlere, Dört Halife döneminde İslam Devleti'nin ve İslam'ın görüşlerine de yer verilmiştir. Arapların kendi asimilasyon politikalarını geliştirdiklerini belirten müellif, idareci değişimiyle halifelerin ve hanedan değişimiyle Emevilerin kendi stratejilerine göre yönetilen İslam Devleti'nin yaptığı iç ve dış savaşlara değinmiştir.

Emevi rejiminin kuruluşu ve Muaviye'nin hükümdarlığında Emevilerin, Bizans thema sistemi gibi toprak idarelerinden etkilenerek topraklarında benzeri bir yönetim uygulaması ve dinsel tercihlere yönelik bir Arap milliyetçiliği uygulamasının idarenin ve sistemin zayıflamasına neden olduğuna değinilmiştir. Yönetimin liyakatsizliği, Emevilerin başarısızlıkları ve yerel yönetimleri eski Bizans valilerine bırakmaları gibi hatalar, Emevilerin idaresini başarısız kılan sebepler arasında gösterilmektedir. İlk başlarda idareyi kolaylaştıran bu kimseler, zamanla idarenin çökmesine sebep olmuşlardır. Halk arasında vergi toplama usullerinin adaletsiz olması gibi sebeplerin, Abdülmelik döneminde bir isyanın patlak vermesine neden olması gibi siyasi olaylara da eserde yer verilmiştir.

Eserde Arapların, Filistin, Kudüs, Mekke, Şam, Halep ve Mescid-i Aksa'da inşa ettirdikleri mimari eserlerden söz eden müellif, Emevilerin, Roma Bazilika mimarisinden etkilendiklerini belirterek, bu etkinin eserlerdeki yansımalarına değinmiştir. Emevi rejiminin çöküşünü çeşitli sebeplere bağlayan yazar, Emevilerin uyguladığı mevalinin Emevilere karşı oluşan güvensizlik ve nefretin temel sebebi olduğunu düşünmektedir.

Emevi Hanedanlığı'nın son bulmasıyla, yeni bir hanedanlık olan ve 750 yılından 1260 yılına kadar sürecek Abbasi Hanedanlığı, Hz. Peygamber'in yakın akrabası sıfatıyla idareyi ele geçirmiştir. Müellif, Emevi hanedanının bıraktığı çok geniş siyasi coğrafyanın, Abbasiler döneminde daha da genişletilmesiyle beraber; toplumun her kesimi ile kurdukları bağın da Abbasilerin idaresinin farklı olacağını başından gösterdiğini düşünmektedir.

Halifeliğin çöküşü ve Arapların iktidarını kaybetmesiyle, Türk emirlerinin bölgede güçlendiği bir döneme girilmiştir. Türk emirleri geniş bir bölgede nüfuz ve Abbasi Devleti'nin idaresinde söz sahibi olmuşlardır. Kitapta Büveyhiler, Selçuklular, Tahiriler, Samaniler, Tolunoğulları gibi birçok Türk ve Müslüman hanedanı hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Yazar, Türk hanedanlarından Gazneliler ve Selçukluların, İran ve Hindistan'daki askerî ve siyasi faaliyetlerine değinmiştir. Yazar bu dönemi Arap İmparatorluğu olarak değerlendirmiştir.

İber Yarımadası'na geçen İslamiyet'in İspanya'da ve Avrupa'da yayılmasından da söz eden yazar, Mağrib'in ardından İber Yarımadası'nda Arapların hâkimiyeti ve bölgedeki siyasi kudreti hakkında bilgiler vermiştir. Cezayir, Fas ve Malta'da devlet kuran Arap hâkimiyetinin idarecileri arasında Türklerin, İranlıların ve Arapların bulunduğunu belirten yazar, Fâtımîlerle birlikte mezheplerin de ön planda olduğu bir siyasi gelişmenin yaşandığını ifade etmiştir.

Yazar, Abbasi halifeliğinin geliştiği bir dönemde Emevilerin de İspanya'da başlayan faaliyetlerini İslam dünyasının doğu ve batıda çok geniş sınırlara ulaştığı bir süreç olarak değerlendirmenin önemine değinerek, batıda Hristiyan âlemi ile mücadele eden Emevilerin yükselme ve çöküş süreçleri hakkında kısa bilgilere yer vermiştir. Emevilerin batıdaki mirası hakkında da birkaç cümlelik değerlendirmede bulunmuştur.

Selçukluların, Abbasi hilafeti ve İslam dini ile olan bağlantıları hakkında yeterli bilgiler veren müellif, bu süreçte İslam dünyasının siyasi liderliğini üstlenen Türk hanedanlarından Selçukluların, Abbasi hanedanı ile olan ilişkileri kadar Selçukluların kendi iç siyasetleri ve savaşları hakkında da bilgiler vermiştir. Selçuklu sultanlarının başta İran, Irak ve daha sonra Anadolu'da kurdukları Türk-İslam devletleri ve İslam dünyasının Türk idarecilerle yaşadığı yüzyıl hakkında bilgilere de burada değinilmiştir.

Selçuklularla birlikte atabeylikler, Selahaddin Eyyubi ve Haçlılar hakkında kısa bilgiler veren yazar, kısa bir tarih anlatımında bulunmuş ve Türk-İslam tarihi konularından da söz etmiştir. Türk-İslam coğrafyasının, İslam dininin temsilcisi olarak Türklerin Haçlılarla giriştiği mücadelelere de yer ayırmıştır. Moğolların ve Memluklerin İslam dinine girişi, iki tarafın savaşları ve Osmanlı Devleti ile Memluklerin halifelik mücadelesine de yüzeysel olarak değinen yazar, eserini XIX ve XX. yüzyılda İslam dünyasında yaşanan çalkantılar konusuyla devam ettirmiştir.

Eserin son bölümü, XIX. yüzyıl siyasi tarihine ayrılmıştır. Mehmet Ali Paşa Olayı; Arap ve Orta Doğu kavramları; Sultan Abdülhamid ve 1908 Devrimi ile Orta Doğu'nun gelişimi; 1914

sonrasında Arapların faaliyetleri ve Türklerle, İngilizlerle, Fransızlarla olan ilişkilerine değinilerek eser tamamlanmıştır. Eserin sonunda bir de kaynakça bölümü mevcuttur.

Sonuç olarak *Arapların Tarihi* adlı bu eser, İslam öncesi Araplara az da olsa değinmekle birlikte, çoğunlukla İslam sonrası Araplar ve komşuları hakkında bilgilere yer vermektedir. Eser, İslam tarihi ve Arap tarihi çalışmak isteyen araştırmacılar için başlangıç eseri olarak okunabilecek düzeydedir.